

Jyderupstien

Vestsjællands Amt

- Færdsel må kun ske til fods eller på cykel
  - Hunde skal føres i snor
  - Åben ild ikke tilladt
  - Kast ikke affald i naturen
- Adgang iøvrigt efter Naturbeskyttelseslovens bestemmelser for færdsel og ophold i naturen

Hæftet udgives af Natur & Miljø, Vestsjællands Amt. Revideret december 1999.
 Tlf. 57872900, n&m@vestamt.dk/natur
 ©Kort- og Matrikelstyrelsen (A 400-94)
 Fotos: Ole Malling.
 Tryk: Flensborg Grafisk A/S

“Desuden er adskillige andre Ting, som kan fornøje Sindet på Landet. Jeg finder Behag udi at se Jordens Grøde fremspire og at indhøstes og at se Køer og Faar gaa ligesom i Procession til deres Samlepladser Morgen og Aften.” Ludvig Holberg, Tersløsegård.

Jyderupstien

Jyderupstien er et tilbud om at komme ud på landet og nyde naturen og landskabet. Stien går igennem et smukt og varieret landskab med mange storslåede naturområder. Der er også mange historiske seværdigheder langs stien. Dette hæfte fortæller om natur- og kulturhistorien langs Jyderupstien. Til hvert detailkort er foreslået en tur med udgangspunkt i Jyderupstien. De vigtigste seværdigheder er omtalt i teksten og markeret med tal på kortet. Desuden er natur- og kulturhistoriske emner langs Jyderupstien kort beskrevet.

Lejrplads ved Vedso Vang

Regionale stier

Jyderupstien er en del af et planlagt vestsjællandsk stinet med en samlet længde på mere end 600 km. Jyderupstien er i sin samlede længde 52 km og skal forbinde amtets to store naturområder - Jyderupområdet og Tystrup-Bavelseområdet. Stien kan benyttes af både fodgængere og cyklister. Dog indbyder den grusbelægning, der er på en stor del af stien, ikke til cykling på racercykel med smalle fælge. Undervejs er der benyttet mark-, skov- og kommuneveje. Kun en del af stien er egentligt nyanlæg.

Jyderupstien krydser Åmose Å over en lille træbro.

Nationale cykelruter

Jyderupstien er også en del af det nationale cykelrutenet. For hvert amt findes et regionalt cykelrutekort, som kan købes på turistkontorerne. På disse kort er bl.a. overnatningsmuligheder og spisesteder omtalt.

Færdselsregler

Færdsel på Jyderupstien må kun ske til fods eller på cykel, hunde skal føres i snor og brug af åben ild er ikke tilladt. Stien kan benyttes døgnet rundt.

Færdslen sker iøvrigt efter Naturbeskyttelseslovens bestemmelser for færdsel og ophold i naturen. Vis hensyn og kast ikke affald i naturen.

Lange strækninger af stien går gennem skov. Bemærk at der er forskellige færdselsregler i privat skov og i offentlig skov: I offentlig skov må man færdes til fods overalt og i alle døgnets timer. Færdsel på cykel må kun ske på veje og stier. I privat skov må man færdes til fods og på cykel på veje og stier fra kl. 7 til solnedgang. Hunde skal altid føres i snor. Ved indgangen til skovene er der ofte opsat skilte, som oplyser om skoven er privat eller offentlig ejet.

Skiltning

Jyderupstien er tydeligt markeret med skilte.

Oldtiden langs Jyderupstien

De første bepladser for 10.000 til 12.000 år siden. Jægerstenalderens mennesker boede for det meste langs kysterne, med en stor undtagelse, nemlig jægerne i Åmosen (10, kort s. 5). I Åmosens tørvelag er fundet over 100 bepladser, og de spænder over et tidsrum på mere end 4.000 år. Bepladserne har givet navn til flere stenalderkulturer. Fund af knogler fra havfugle og sæler viser, at man også drev jagt ved kysterne noget af året. En del af Åmosen ved Bodal er fredet for at sikre de store arkæologiske værdier, mosen rummer netop der.

Storstensgravene. Fra bondestenalderen stammer de mange stendysser. Vi opfatter dem ofte som nationalsymboler, men de kendes også fra det meste af Europa, Afrika og Indien.

Dysser er fællesgrave. Det, vi ser i dag, er kun resterne af de imponerende gravanlæg ofte placeret meget tydeligt i landskabet. Måske var de også magtsymboler.

Runddyse ved Reerslev.

Mens runddyssen har været fællesgrav for en enkelt familie, er langdyssen flere familiers gravsteder omsluttet af en fælles jordhøj og mur af randsten. Med jættestuerne kulminerer bondestenalderens arkitektur. Den enkelte jættestue har været benyttet over lang tid og kan indeholde rester af over 100 døde. Området syd for Skarresø, omkring Conradineslyst (se kort s. 5) og ved Grøfte (se kort s. 7) har været særligt tæt beboet.

Seværdigheder

Hjembæk (1). Jyderupstien starter tæt ved kirken, hvor kalkmalerierne i koret er fra o. 1425. De øvrige kalkmalerier er fra o. 1500. I kirkeladen fra o. 1500 er der lokalhistorisk museum. Tæt ved kirken ligger vandrerhjemmet.

Agersvold (2). I middelalderen lå gården i Marke ca. 3 km øst for den nuværende placering. Den oprindelige bindingsværksbygning fra o. 1600 blev i 1833 afløst af den smukke empirebygning, der er omgivet af vandgrave.

Jyderup Kirke (3). Landsbyen fik i 1921 fordoblet kirkeskibets areal. Kalkmalerierne i koret og korbuken er fra o. 1400.

Ellesump (5). Se tekst s. 10.

Tur rundt om Skarresø

Naturen ved Skarresø har meget at byde på. Turen rundt om søen går igennem en mosaik af skovsumpe, vandhuller og forskellige skovtyper. Fuglelivet er rigt med mange rov- og småfugle. Flere steder kan man nyde udsynet over den knap 200 ha store sø. Trods søens anselige størrelse overstiger vanddybden ikke 4 m. Søens vandstand er gennem tiden blevet holdt nogenlunde konstant ved regulering, bl.a. fordi søens vand var drivkraft for 2 af de 5 vandmøller ved Halleby Å kaldet *Kongens Møller (7)*.

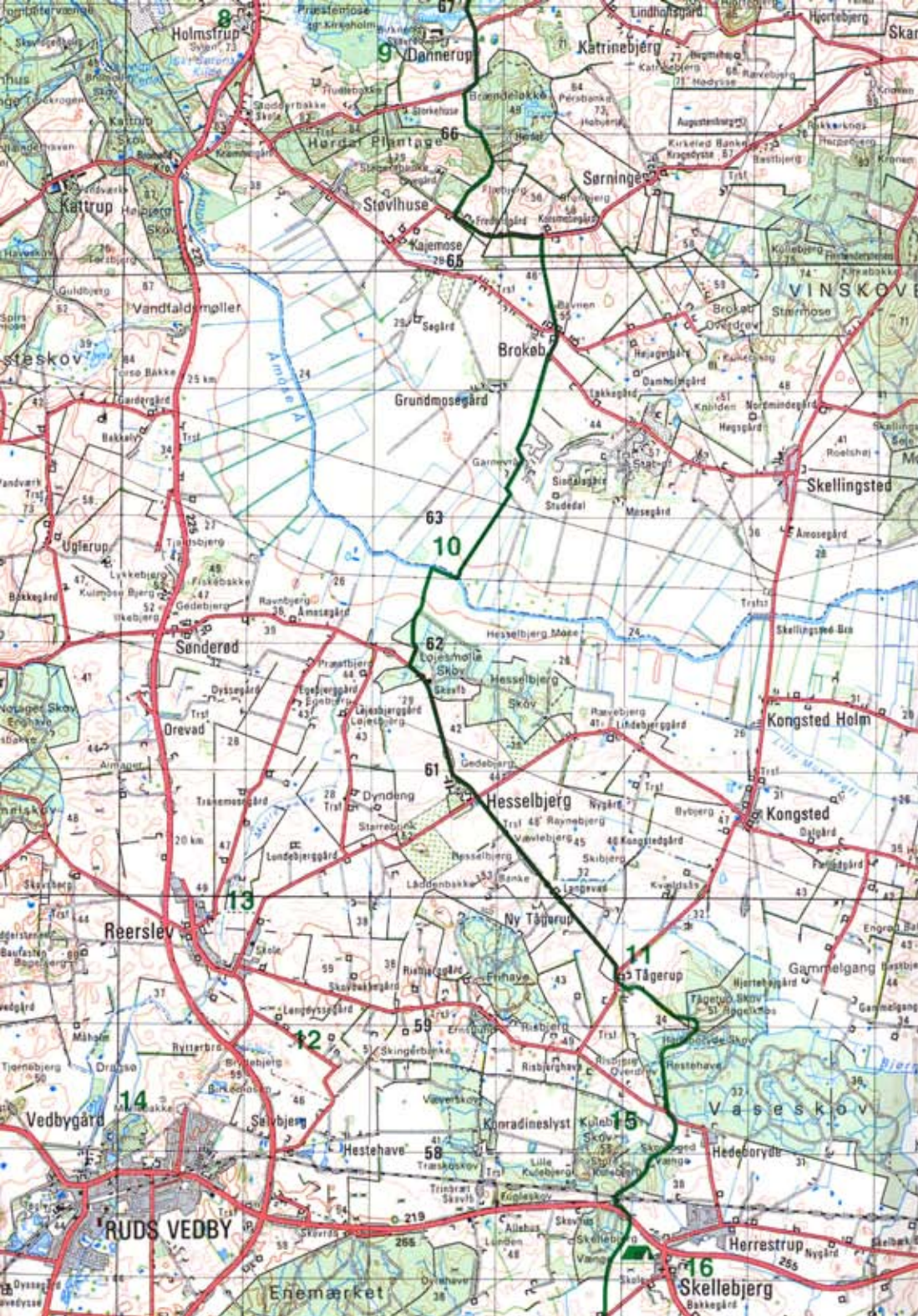
I søen yngler især mange grågæs, men flere andre vandfugle kan iagttages langs søens bredder. Måske er man heldig også at se en fiskeørn over søens åbne vandflade.

Ved søens nordbred ligger voldstedet *Skarresholm (4)*. I 1408 købte Dronning Margrethe borgen til nedrivning. Heraf navnet Dronning Margrethes Ruin, som stedet også kaldes.

På vestsiden af søen ligger *Astrup Gods (6)*, hvis hovedbygning stammer fra 1876. Gården var ladegård under Lerchenborg ved Kalundborg og blev først selvstændig hovedgård i 1852.

Dejlige omgivelser ved bredden af Skarresø.

Kirkehistorien langs Jyderupstien

Hvideslægten. Ved middelalderens begyndelse sad Hvideslægten med meget store jordbesiddelser i Vestsjælland. De byggede kirker og borge, og de var kongens venner og tro våbenfæller. I 1140 anlagde de Sorø Kloster og skænkede det masser af jord. Til gengæld blev de begravet tæt ved højalteret i Sorø Klosterkirke blandt konger og dronninger.

Sorø Kloster var takket være Hvideslægtens gaver blevet områdets største jordbesidder i middelalderen. Udover 625 bøndergårde ejede det også flere kirker. Klosteret blev nedlagt efter reformationen og har siden været skole.

Sognekirkerne, undtagen *Holmstrup* (8) og *Kindertofte* (25, se kort s. 9), blev alle påbegyndt i 1100-tallet som små romanske kampestenbygninger bestående af apsis, kor og skib. Stenene til sokkel og hjørner var groft tilhuggede marksten, mens de små vinduer og døre ofte var indrammet af frådsten. De havde bræddeloft og tag af træspån.

Kindertofte Kirke.

O. 1350 blev trælofterne afløst af murede hvælvinger, og senere blev tårn, våbenhus, kapel og sakristi bygget til. Den typiske landsbykirke er altså resultat af 900 års tilbygning og ombygning, og ikke to er ens.

Kalkmalerier. Sognene har flittigt ladet kirkerne male med bibelske motiver, så også de, der ikke kunne læse eller forstå latin, fik noget ud af et kirkebesøg. Ved reformationen blev de fleste malerier kalket over, hvilket har været med til at bevare dem.

Helligkilder. Kirkerne blev ofte anlagt ved en hedensk helligdom f.eks. en kilde. Mens mange andre helligdomme blev ødelagt, blev nogle af kilderne adopteret af kirken, og fik tilmed en skytshelgen. Store markeder opstod ved kilderne og mange valfartede hertil.

Seværdigheder

Holmstrup Kirke (8). Da valfarten til Skt. Sørenskilde syd for kirken voksede i middelalderen, blev den oprindelige lille romanske kirke ombygget til en treskibet kirke. Ombygningen var færdig i 1530, og Holmstrup Kirke er den næststørste landsbykirke i Danmark.

Dønnerup (9). På Dønnerups jord lå i middelalderen en større ladegård under Sorø Kloster. Den hed Læsøholm. I 1730 blev landsbyen Dønnerup nedlagt og hovedgården Benzonlund bygget. I 1867 fik gården sit nuværende navn. Hovedbygningen er genopført efter en brand i 1930.

Åmosen (10). Se tekst s. 4.

Tågerup Mindelund (11). Her styrtede en engelsk bombemaskine ned i 1943. Hele besætningen på 7 mand omkom. Efter krigen blev mindelunden anlagt af egnens beboere.

Kulebjerg overdrev (15). Se tekst s. 8.

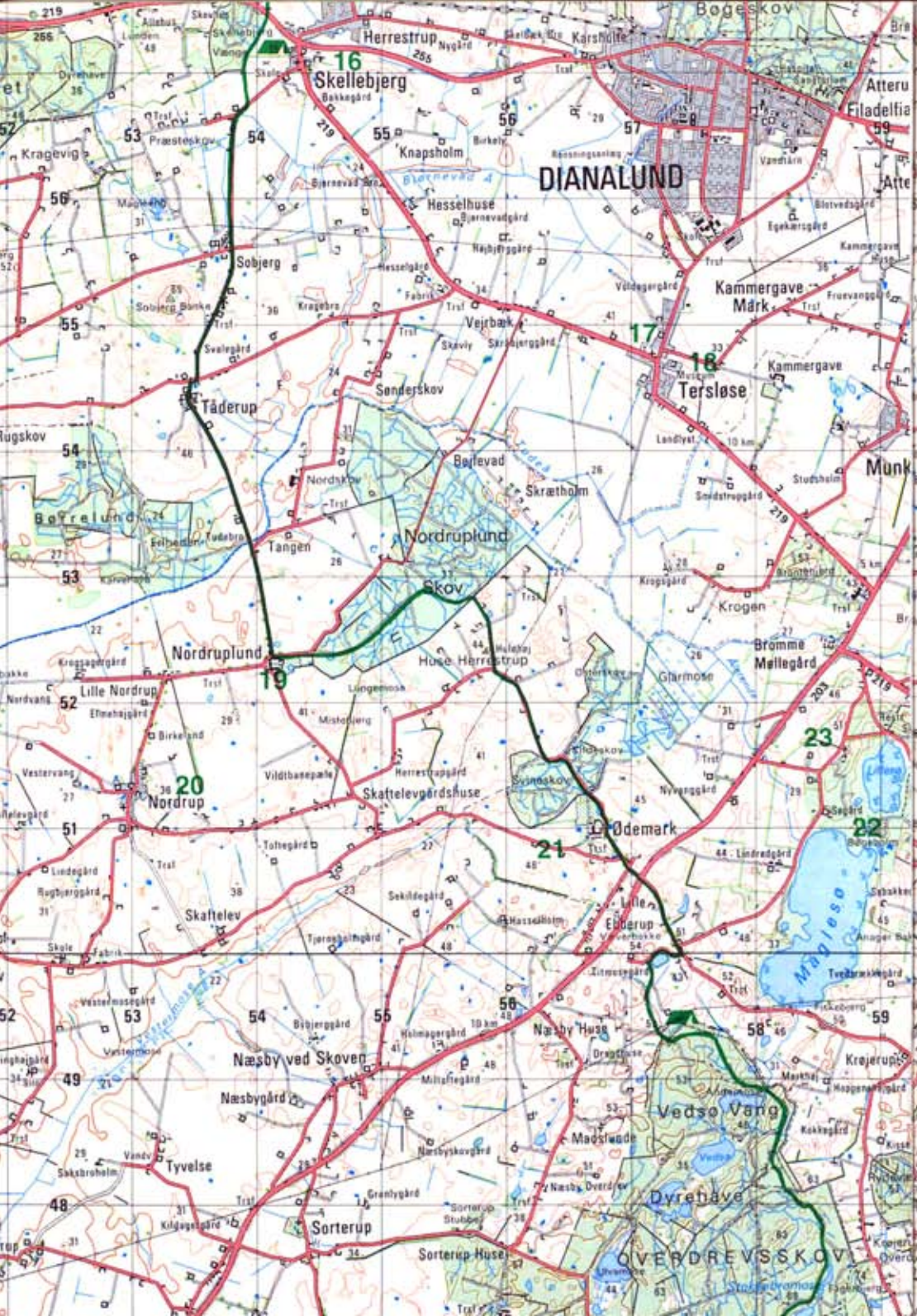
Skellebjerg Kirke (16). Se tekst s. 8.

Tur til Reerslev og Ruds-Vedby

Egnen omkring Reerslev og Ruds-Vedby er fuld af minder fra fortiden. Mest imponerende er måske langdyssen sydøst for Reerslev (12). Det 100 m lange anlæg har 3 kamre og er omkranset af 127 store randsten. Reerslev Kirke (13) kom i 1362 ind under Sorø Kloster. Kirkegården har bevaret sine gamle grænser, idet en assistentskirkegård er anlagt 1873 sydvest for kirken. Vedbygård (14) nord for Ruds Vedby er en af Vestsjællands få middelalderborge. Fra o. 1350 var den kongsgård. Den blev i 1429 mageskiftet med Jørgen Rud's Skjoldenæs ved Ringsted, for derefter i 250 år at være i Rudernes eje. Parken er åben for besøgende, og det er også muligt at se bygningerne indvendigt.

Vedbygård.

Naturen langs Jyderupstien

En tur ad Jyderupstien foregår i mange forskellige landskaber. Snart er man midt i bølgede kornmarker, snart i skyggefulde skove, måske med en smuk udsigt over en af de søer, stien passerer undervejs i sit forløb.

Området langs Jyderupstien indeholder mange naturtyper, og de har hver sit helt specielle plante- og dyreliv.

Omkring søerne findes et rigt og spændende fugleliv. Området er dels ynglested for mange svømme- og vadefugle, og dels er det vigtig rasteplass for mange trækfugle, der kan ses forår og efterår. I træktiden er der også gode muligheder for at se fiskeørne, mens de større havørne og kongeørne er mere tilfældige gæster i vinterhalvåret. Søerne og deres omgivelser indeholder også mange spændende og sjældne planter.

Kulebjerg Overdrev.

Overdrevene er desværre forsvundet de fleste steder, men ved *Kulebjerg Overdrev* (15, se kort s. 5) kan man endnu opleve deres specielle natur. *Kulebjerg Overdrev* har aldrig været pløjet, og store stenblokke ligger strøet over arealet, som isen efterlod dem. Spredte buske og træer giver et parkagtigt landskab, som er smukt hele året. For at bevare overdrevet, skal det afgræsses af kreaturer. Vegetationen bliver meget artsrig, hvilket giver gode betingelser for mange sommerfugle og andre insekter, som igen tiltrækker mange forskellige fugle. Afgræsningen af *Kulebjerg Overdrev* sker med støtte fra amtet.

Moserne og engene er rester af de store vådområder, der blev grøftet og drænet væk i forbindelse med de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet. Langt de fleste er beskyttet af naturbeskyttelsesloven og ligger nu som frister for dyr og planter.

Sæverdigheder

Skellebjerg Kirke (16). Sorø Akademi arvede denne og *Tersløse Kirke* (17) af Ludvig Holberg. I *Skellebjerg Kirke* er der fine kalkmalerier i korbue og apsis fra o. 1200. I *Tersløse Kirke* er ophængt 2 meget store gravsten fra o. 1550.

Tersløsegårds (18) historie går helt tilbage til ældre middelalder. De middelalderlige kældre er delvist bevaret. Hovedfløjen er fra 1737. I 1745 købte Ludvig Holberg *Tersløsegård*. Han testamenterede den til Sorø Akademi, der solgte jorden fra. Gården ejes nu af en stiftelse, der har indrettet et lille museum i hovedfløjen.

Nordruplund (19). Allerede i middelalderen lå der en hovedgård i Nordrup. Den nuværende hovedbygning er opført i 1903 efter en brand. Skoven hører under Sorø Akademi.

Nordrup Kirke (20) har hørt under Antvorskov Kloster ved Slagelse. I koret ses sengotiske billeder fra ca. 1430.

Odemark (21) har sandsynligvis tilhørt Hvide slægten og blev i 1280 overtaget af Sorø Kloster. Efter reformationen overtog kronen den. I dag er den i privat eje. *Kildeskoven* har navn efter en hellig kilde, der blev besøgt Sankt Hans dag.

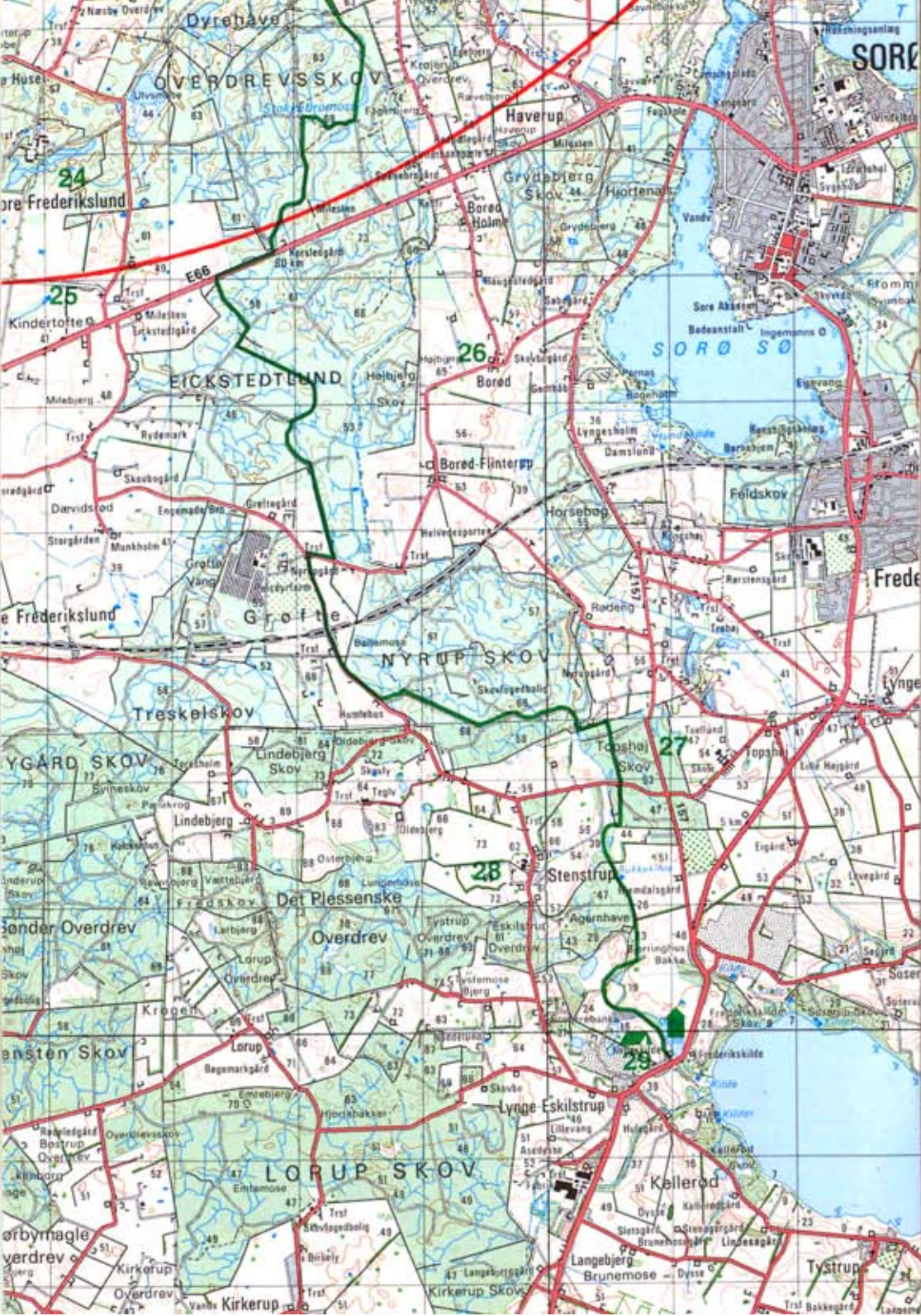
Tur rundt om Bromme Lillesø og Maglesø

Arealerne omkring de 2 små søer blev fredet i 1966. Østsiden af *Lillesø* og nordenden af *Maglesø* hører under Sorø Akademi. Her er det muligt at opleve den spændende natur på nærmeste hold. I sydenden af *Lillesø* har vegetationen dannet en flydende hængesæk. *Bøgeholm* (22), der ligger mellem de 2 søer, har muligvis været en ø i en sammenhængende sø.

Den lille ensomt beliggende *Bromme Kirke* (23) har hørt under Sorø Kloster. Døbefonden er af malm. Der er kalkmalerier på nordvæggen fra o. 1325.

Bromme Lillesø.

Skovene langs Jyderupstien

Skovenes historie i Danmark. Da klimaet efter sidste istid blev varmt nok, indvandrede skoven, og i jægerstenalderen for ca 7.000 år siden var landet dækket af urskov. Helt frem til og med bronzealderen var de indre dele af Sjælland dækket af storskoven og tyndt befolket eller ubeboede. Op gennem jernalder og vikingetid steg befolkningstallet, og der blev ryddet lysninger til marker. Her opstod de fleste af de landsbyer, vi kender i dag. I *Topshøj Skov* (27) ses endnu store stenkunker fra jernalderbondens marker, der nu atter er skov, mens rydninger omkring *Borød* (26) og *Stenstrup* (28) er bevaret og giver et godt indtryk af de tidlige landsbyer, som rydninger i skoven.

I slutningen af 1700-tallet var skovenes tilstand meget ringe p.g.a. rovdrift på træ. Skovene fornyede ikke sig selv, da kreaturer græssede opvæksten ned. Desuden satte man også svin på olden. I 1805 gennemførtes en fredskovsforordning, som havde til formål at øge skovområderne. Husdyrene skulle indhegnes, og stendiger blev anlagt til værn for de anlagte skove. Den skarpe grænse mellem skov og åbent land opstod og blev til det skovbryn, vi kender i dag.

Jyderupstien passerer mange af disse stendiger. De er hjemsted for mange dyr og planter. Alle sten- og jorddiger er nu fredet.

Seværdigheder

Store Frederikslund (24) er opstået ved sammenlægning af flere gårde i 1783. Hovedbygningen opførtes i 1785. Skoven er opkaldt efter den første ejer H.H. von Eicksted. Der er også en stor, gammel dyrehave.

Kindertofte Kirke (25) er opført af Sorø Kloster som romansk teglstenskirke muligvis i forbindelse med en hellig kilde. Kirken ligger meget flot i det åbne land, og dens omgivelser er da også fredet af samme grund.

Kongskilde Friluftsgård (29). Her slutter Jyderupstien.

Kongskilde og Frederikskilde blev i 1971 købt af staten efter i nogle år have tilhørt Zoologisk Have i København.

Friluftsgården blev åbnet i 1982. Her kan man overnatte enten på værelse eller på den lille teltplads ved P-pladsen. I Kroen er der servering, og Naturafdelingen byder på aktiviteter i og oplysning om naturen ved Tystrup sø.

Arealerne forvaltes af Skov- og Naturstyrelsen.

Skovtyper stien passerer

Ellesumpen (5, kort s. 3) som stien krydser øst for Skarresø, er en gammel skovtype. Rød-el er et af de få skovtræer, der kan tåle at stå med "fodderne" i vand. Ellesumpen er kendt for de tueformede "trunter", som dannes, når gamle stubbe og rødder skydes på ny. I den fugtige og næringsrige bund, ses ofte tuer af star og kraftigt duftende vandmynte.

Egeskoven. Egen er et af vores ældste skovtræer, og det kan blive meget gammelt. Egeskoven er nok den lyseste af vore skovtyper. Skovbunden er derfor meget frodig med buske og en rig urteflora.

Bøgeskoven. Bøgen er vort nationaltræ. Det er også vores yngste, naturligt forekommende skovtræ. Urterne i skovbunden har næsten alle løg, rodknolde og -stængler med oplagret næring. De kan derfor blomstre tidligt om foråret, inden bøgen springer ud og lægger skovbunden i skygge. Her på sommeren bliver bøgeskoven mørk, og kun få planter trives under bøgene.

Nåleskoven. Rødgranen blev indført o. 1730, og blev hurtigt meget anvendt som skovtræ. Senere blev andre nåletræer hentet hertil fra fjerne lande. Granskoven er for mørk til bundvegetation af nogen betydning. Spurvehøgen synes godt om nåleskoven. Den bygger sin rede i unge graner.

Ellesumpen ved Jyderup.